

Veronica austriaca L. тощо. На крутих схилах зі змитими глинистими ґрунтами — угруповання з переважанням *Salvia nutans* L., *Thymus marschallianus* L., *Helychrisum arenarium* L., *Linum flavum* L. На північних і північно-західних схилах поширені угруповання лучних степів з домінуванням *Bromopsis riparia* (Rehm.) Holub, *Poa angustifolia* L., *Carex praecoх* Schreb. і мезо-ксерофітним різнотрав'ям: *Vinca herbacea* Waldst. & Kit., *Hypericum perforatum* L., *Fragaria viridis* L., *Paeonia tenuifolia* L., *Lathyrus tuberosus* (L.). У пониззях балки зростають угруповання типових справжніх луків із *Poa pratensis* L., *Dactylis glomerata* L., *Elytrigia repens* (L.) Nevski тощо.

У флорі заказника значне місце посідають важливі ресурсні види, які мають цілющі властивості: *Adonis vernalis* L., *Hypericum perforatum*, *Thymus marschallianus*, *Valeriana rossica* P. Smirn. або відрізняються високою декоративністю: *Anemone sylvestris* L., *Iris pumila* L., *Linum flavum*, *Paeonia tenuifolia*, *Vinca herbacea*, види *Salvia* тощо.

В складі раритетної рослинності нами виявлені степові рослини угруповання, які займають значні площі і занесені до Зеленої книги України: *Stipeta capillatae*, *S. lessingiana*, *Amygdaleta nanae*, *Paeonia tenuifoliae*. Рідкісна флора нараховує 22 види: *Astragalus dasyanthus* Pall., що занесені до Європейського Червоного списку; *Paeonia tenuifolia*, *Pulsatilla nigricans* Stoerck, *Stipa capillata*, *S. lessingiana*, занесені до Червоної книги України та рідкісні на Харківщині: *Adonis vernalis*, *A. wolgensis* Steven, *Amygdalus nana* L., *Anemone sylvestris*, *Astragalus pubiflorus* DC., *Bellevalia sarmatica* (Pall. ex Georgi), *Cerasus fruticosa* (Pall.) Woronov, *Clematis integrifolia* L., *Dictamnus gymnostylis* Steven, *Gonolimon tataricum* (L.) Boiss., *Iris pumila*, *Linum flavum*, *Salyia aethiopsis* L., *S. nutans*, *Teucrium polium* L., *Valeriana rossica*, *Vinca herbacea*.

Стан популяції рідкісних видів останнім часом погіршується. Це відбувається внаслідок порушення заповідного режиму: випасання худоби та сінокосіння, випалювання степу, збору лікарської сировини та декоративних видів рослин. Типові природні угруповання змінюються похідними. Серед домінантів з'являються *Agrimonia eupatoria* L., *Daucus carota* L., *Plantago major* L. тощо. Викликає занепокоєння швидкий наступ адвентивних рослин (бур'янів нами було зафіксовано понад 20 видів).

Результати наших досліджень надані до Українського науково-дослідного інституту екологічних проблем для розробки кадастрової документації.

ОХОРОНА РІДКІСНИХ СТЕПОВИХ ЕФЕМЕРОЇДІВ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ EX SITU

Криворучко Т.В.

Полтавський державний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

Останнім часом, коли все більше видів рослин стають рідкісними та спостерігається скорочення площ, на яких існує природна рослинність, усе більшої актуальності набувають активні форми збереження біорізноманіття. За умов інтенсивного господарювання, охорона видів in situ (в природі), хоча природно є ідеальним заходом, не завжди може

гарантувати їх подальше існування та історичний розвиток. Тому з'явився новий науковий напрямок, який називається охороною *ex situ* який полягає у збереженні фітогенуфонду за межами природних ареалів рослин у вигляді живих рослин, насіння, культури тканин чи клітин у штучних умовах з метою їх подальшої інтродукції і репатріації в природне середовище [1].

Вирішення проблеми збільшення чисельності особин рідкісних і зникаючих видів трав'янистих рослин *ex situ* можна реалізувати шляхом моделювання ценопопуляцій в штучно створених фітоценозах [2].

Саме таким способом проводиться збереження генофонду рідкісних степових ефемероїдів Полтавської області на ділянках парку — пам'ятки садово-паркового мистецтва „Парк агробіостанції педуніверситету” м. Полтави та обласного еколого-натуралістичного центру унів'ерситетської молоді. Об'єктами інтродукції були такі види рослин — *Crocus reticulatus* Stev. *ex Adam* (шафран сітчастий), *Bulbocodium versicolor* (Ker-Gawl.) Spreng. (брандушка різнокольорова), занесені до Червоної книги України та *Bellevalia sarmatica* (Pall. *ex Georgi*) Woronow (белевалія сарматська), *Muscari neglectum* Guss (гадючка цибулька занедбана), *Hyacinthella leucorhaea* (C. Koch.) Schur. (гіацинтник блідий), занесені до списків регіонально рідкісних рослин, що охороняються в Полтавській області. Ці рослини легко культивуються. Тому для отримання успішних результатів інтродукції рідкісних рослин ми дотримувались таких принципів: ґрунти ділянки повинні бути максимально схожими на ґрунти, де до цього зростали перенесені рослини; вологість ґрунтів повинна відповідати вимогам рослин. Усі цибулинні і бульбоцибулинні рослини можна розмножувати вегетативним способом: в першій половині осені підземні органи висаджують у ґрунт на глибину 4–10 см і на відстані 8–10 см. Усі досліджені рослини посухо- і морозостійкі.

Брандушка різнокольорова розмножується як насінним так і вегетативним способом, але при останньому способі дочірні особини з'являються досить рідко. В умовах культури відмічено самосів. Перше цвітіння спостерігається на 6–7-й рік після посіву, який проводять на глибину 1 см. Коробочки дозрівають протягом червня, де знаходиться 20–30 насінин. У латентному стані насіння перебуває 200 діб. Потребує холодної стратифікації. Насіння доцільно висівати у відкритий ґрунт зразу ж після дисемінації (насіння збирають коли коробочки жовтіють і починають розкриватись). Схожість його висока — 90–96%. Проростки мають один циліндричний листок, який у червні відмирає.

Шафран сітчастий ефективно розмножується насінним та вегетативним способом. Плодоносить у червні. В коробочці дозріває 10–25 насінин, світло-коричневого кольору. У латентному стані перебуває 50–60 діб. Проростає у вересні — жовтні, утворивши при цьому лише корінець. Сходи з'являються навесні. Вперше квітуть на 5–7-й рік, вегетативно розмножуються шляхом формування дочірніх бульбоцибулин, а також поділом материнської бульбоцибулини на 2–3 дочірніх [3].

Белевалія сарматська розмножується як насіннєвим так і вегетативним способом. Плодоносить у травні-червні. В коробочці дозріває 5–7 насінин чорного кольору. Проростання переважно весняне, надземне. Сходи з'являються в квітні. Вперше квітуть на 5–7-й рік, вегетативно розмножуються досить рідко шляхом формування дочірніх цибулин, а також поділом материнської цибулини на дочірні.

Гіацинтник блідий розмножується за допомогою насіннєвого і веге-

тативного розмноження. Насіння чорного кольору. Одна сторона плоска, решта видовжено-округла, довжиною до 2 мм. Проростки можуть з'являтися восени, а також навесні. У вересні-жовтні утворюються лише корінці, на поверхню ґрунту проросток не виходить. Вперше квітують на 5–7-й рік, вегетативно розмножуються шляхом формування дочірніх цибулин, а також поділом материнської цибулини на 2–3 дочірніх.

Гадюча цибулька занедбана розмножується за допомогою насінневого та вегетативного розмноження. Насіння чорного кольору. Поверхня шорсткувата, за формою видовжено-овальне, одна сторона загострена, довжина 2,5 мм. Проростки складаються із зеленого циліндричного сім'ядольного листочка і корінця. Сім'ядоля з насінною шкіркою виноситься на поверхню і виконує функцію асиміляції. Вперше квітують на 5–7-й рік, вегетативно розмножуються шляхом формування дочірніх цибулин, а також поділом материнської цибулини на 2–3 дочірніх.

В результаті багаторічних досліджень рідкісних рослин доходимо висновку, що збереження рослин в умовах культури при наукових установах має позитивне значення і належить до активних методів охорони рідкісних та зникаючих видів шляхом їх інтродукції, а в подальшому — репатріації.

Література

1. Заповідна справа в Україні: Навчальний посібник. / За загальною редакцією М.Д. Гродзинського, М.П. Стеценка. — К.: 2003. — С. 81–82.
2. Мельник В.И. Охрана редких видов растений ex situ // Интродукция и акклиматизация растений. — 1991. — Вып. 15. — С. 14–46.
3. Собко В.Г. Науки заповідне зілля. — К.: Фітосоціоцентр, 2005. — С. 55–56, 390.

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ДЕРЕВНИХ ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН ПОЛІССЯ ТА ПІВНІЧНОГО ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

*Кузнєцова Т.В., Настека Т.М., Афанасьєва І.Ф.
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова (м. Київ)*

Тривале безконтрольне використання природних ресурсів багатьох лікарських рослин, інтенсифікація господарювання, несприятлива екологічна ситуація, непродумане осушення заплав, особливо в лісових районах призвели до катастрофічного зменшення природних ресурсів багатьох видів флори України, розвитку тенденції до скорочення ареалу більшості цінних видів, виснаження популяцій вузьколокальних видів і, як наслідок, перехід їх до розряду рідкісних [1.].

Науковці та студенти НПУ ім. М.П. Драгоманова під час польової практики проводять періодичні дослідження природних угруповань Полісся та Північного Лісостепу України з метою уточнити райони поширення та стан ресурсів широко відомих деревних лікарських рослин. Було встановлено, що на даний час види, які використовуються в лікувальних цілях, за характером поширення можна розділити на три кате-